

ÖRTÜK BİLGİNİN YEREL VE BÖLGESEL İKTİSADİ KALKINMADAKİ ÖNEMİ ÜZERİNE: YÖNTEMBİLİMSEL MÜCADELELERİN İÇ İÇE GEÇME EĞİLİMİ*

Burak BEYHAN**

Öz

Son yıllarda, değişik yazarlarca Yeni Bölge Bilimi olarak tanımlanan çalışmaların farklı yöntembilimsel konulardan hareketle, (yerel ve bölgesel) iktisadi kalkınmada (örtük) bilgiye verilen önem bakımından giderek birbirlerine yakınsadıkları gözlenmektedir. Hem bu yakınsama hem de bu yakınsamanın kaynağı olan bilginin iktisadi kalkınmadaki artan rolü ciddi bir incelemeyi hak etmektedir. Bir yanda Yeni Büyüme Kuramı ile iç içe geçen Yeni İktisadi Coğrafya akımı, diğer yanda Evrimsel ve Kurumsal İktisat ile iç içe geçen Bölgesel Çalışmalar, bilgi üzerine olan ortak vurguları nedeniyle artan oranda birbiriyle örtüşmekte ve yöntembilimsel sınırlarını zorlamaktadırlar. Bu bağlamda, bu çalışma, farklı yöntembilimsel konularda bulunan kuramsal çerçevelerin ne ölçüde birbirine yakınsadığını tespit etmekte ve bu çerçevede bütüncül olmanın niteliksel ve niceliksel yanlarını ortaya koymaktadır.

Anahtar Sözcükler: Artan getiriler, işlem maliyetleri, belirsizlik azaltımı.

* Bu çalışmanın ilk sürümü, Bölge Bilimi Türk Milli Komitesi ve İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nce düzenlenen 10. Ulusal Bölge Bilimi / Bölge Planlama Kongresi'nde bildiri olarak sunulmuştur.

** Dr., Mersin Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, MERSİN, burakbeyhan@mersin.edu.tr

Abstract

On the Importance of Tacit Knowledge in Local and Regional Economic Development: The Tendency of Telescoping of Methodological Contentions

In recent years, it has been observed that departing from the different methodological positions some studies named by various authors as the New Regional Science has converged to each other in their common focus upon the increasing role of (tacit) knowledge in (local and regional) economic development. Both this convergence and the source of it, the role of knowledge in economic development, deserve a serious inquiry. The New Economic Geography movement collaborating with the New Growth Theory and the Territorial Studies collaborating with the Evolutionary and Institutional Economics have converged to each other and challenged their methodological boundaries thanks to their common focus upon knowledge. Within this context, this paper identifies the extent at which theoretical frameworks belonging to different methodological positions have converged to each other, and the qualitative and quantitative aspects of this holistic effort.

Keywords: Increasing returns, transaction costs, uncertainty reduction.

GİRİŞ

II. Dünya Savaşı sonrası yaşanan teknolojik ilerleme, (örtük¹) bilginin (yerel ve bölgesel) iktisadi kalkınmadaki önemini katlanarak artmasına neden olmuştur. Buna koşut olarak, mevcut kuramlar, teknolojideki ve üretimdeki gelişmelerin, toplum ve mekan üzerinde meydana getirdiği değişikliklerin açıklanmasında yetersiz kalmış ve bütüncül bir temsil arayışı akademik gündemin önemli tartışma konularından birisi haline gelmiştir. Bu bağlamda, yöntembilimsel bireysellik ve ortaklaşacılıkla (*methodological individualism and collectivism*) yaşanan sorunlardan ortaya çıkan yöntembilimsel gerçekçilik ve bütüncülük (*methodological realism and holism*) arayışı artan oranda mekansal olanı da sürece katmaya çalışan sosyo-mekansal temsil (*socio-spatial representation*) arayışı ile örtüşmeye hatta iç içe geçmeye başlamıştır. Bu çerçevede, bilginin iktisadi kalkınmadaki önemini vurgulayan farklı kuramlar arasındaki örtüşme ve iç içe geçme eğilimini belirginleştirmek için, bu makalede, öncelikle her bir bakış açısının (yöntembilimsel konumun) barındırdığı kuramsal çerçeveler eleştirel bir çerçevede gözden geçirilmekte, daha sonra bu eğilime direnen temel tartışma konuları tespit edilerek, kuramlar arasındaki sınırlar netleştirilmektedir. Görünüşte aynı süreci açıklayan ve birbirlerinden farklı olduklarını iddia eden kuramların ne ölçüde birbirlerinden

farklı olduklarını sorgulamaya çalışan bu çalışma, farklılıkların kaynağını konusal değil yöntembilimsel olarak ele almakla, açıkça dile getirilen değil çoğu zaman üstü kapalı olan ayrımı ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışmada, artan getiriler, işlem maliyetleri ve belirsizlik azaltımı ilkeleri etrafında sürmekte olan üç tartışma alanı belirginleştirilerek, (örtük) bilginin (yerel ve bölgesel) iktisadi kalkınmadaki rolünü vurgulayan kuramsal çerçevelere içkin olan temel farklılıklar tespit edilmektedir.

1. ARTAN GETİRİLERİN KAYNAĞI OLARAK BİLGİ

Egemen iktisatta en temel varsayımlardan birisi azalan ya da sabit getiriler ilkesidir. Ancak teknolojinin verili bir unsur olarak görüldüğü geleneksel neo-klasik temsil aşamalı bir şekilde iyileştirilerek, teknolojinin (bilgi üretiminin) içsel bir unsur olarak görülebileceği bazı formülasyonlar elde edilmiştir. Solow'un (1957) meşhur çalışması, daha 1950'lerde, hasıladaki artışın %50'den fazlasının sermaye ve emekteki artışa değil de teknolojideki ilerlemeye bağlı olduğunu gösteriyordu. Hatta ondan önce Abramovitz (1952), bu konuya ışık tutmuş, istatistiksel olarak ispatlayamamış olsa da, hasıladaki artışın büyük bir kısmının bilgi stoğundaki artışa bağlı olduğunu dile getirmiştir. Daha sonraki yıllarda Solow'un takipçileri (Mankiw, Romer ve Weil (1992) gibi) iktisadi büyümedeki farklılıkları nüfus artışı ve tasarruf oranları çerçevesinde açıklamaya çalışmışlar, sermayenin anlamını, hem insani hem de fiziksel sermayeyi kapsayacak şekilde genişleterek, geleneksel neo-klasik büyüme modelini, uluslararası tecrübe ile daha tutarlı hale getirmeye çalışmışlardır.

Tüm bu formülasyonlarda geçerli olan azalan ya da iyileştirilmiş hali ile sabit getiriler yasası, 1980'lerde gerçekleştirilen bazı çalışmalar sonucu temelden sarsılmış, deyim yerinde ise, Dymksi'nin (1996) Yeni İktisadi Coğrafya (YİC) çalışmalarından hareketle ileri sürdüğü gibi, egemen iktisat artan oranda kendi içerisinde ikiye bölünmeye başlamıştır. Bir yanda gelenekçiler (Mankiw (1995) gibi) neo-klasik temsilin hiçbir temel varsayımından ödün vermezlerken diğer yanda Romer'in (1986) başını çektiği bir grup yenilikçi Yeni Büyüme Kuramı (YBK) şemsiyesi altında iktisadi büyümeyi artan getirilerden hareketle formüle etmeye çalışmaktadırlar. Romer'in modelinde iktisadi büyüme üç unsurun bir araya gelmesiyle gerçekleşmektedir (Romer, 1986): (1) yeni bilgi azalan getiriler yasasına uyan bir araştırma teknolojisinin ürünüdür; (2) bilgi tamamen korunamadığı için bilgiye yapılan yatırımlar doğal bir dışsallığa sahiptir; (3) bilgi stoğunun ve diğer girdilerin bir türevi olarak tüketim mallarının üretimi artan getiriler özelliği göstermektedir. Artan getirilerden ve içsel teknolojik değişmeden

hareketle iktisadi büyümeyi açıklamaya çalışan ilk iktisatçı Romer olmamakla birlikte, artan getirilerin kaynağı olarak bilgiyi temel alan ilk iktisatçılardan birisi olması ve özellikle bunu neo-klasik temsil biçiminden kopmadan ancak ondan bir takım ödünler vererek yapması, Romer'i farklılaştırmaktadır.

Bu bağlamda, artan getirilerin kaynağını nüfus artışında gören yaklaşımlarla Romer'in yaklaşımı birbirinden ayrılmaktadır. Romer'in (1986: 1034) deyimiyle teknolojik değişme oranını dışsal olarak belirleyen eksik modeller (Solowcu modeller) ile onu betimleyici bir tarzda içselleştiren modeller (çoğunlukla kurumsal ve evrimsel iktisatçılar kastedilmektedir), ne bilginin refaha olan etkilerini ne de büyüme oranları ve yaklaşma süreçlerindeki yavaşlamayı tam anlamıyla izah edemezler. Bu haliyle Romer'in savları farklı yöntembilimsel konumda bulunan pek çok yazarın ilgisini çekmektedir. Öyleki, düzenleme okulu yazarlarından Boyer (1996), Romer'in öncülük ettiği YBK ile Solowcu büyüme kuramı arasındaki farkı, Marx ile Ricardo'nun iktisadi büyümeyi kavramsallaştırmaları arasındaki farka benzetmektedir. Gerçekten de Marx, iktisadi büyümede teknolojinin (yıkıcı) önemini açıkça dile getirirken, Ricardo, sıfır büyüme ile sonuçlanan ve hiçbir teknolojik değişiminin olmadığı, ekonominin zamanla dengeye oturduğu bir sistem öngörmekteydi.

Romer için büyüme kuramının yapması gereken fiziksel dünyada var olan olanakların basit ve anlaşılır ayrımlarını sağlamaktır. Bu bakımdan, kademesel indirgemecilik doğal olarak kaçınılmazdır. Diğer bir deyişle, YBK'nın aslında bütüncül olma çabası yoktur. Bu bağlamda neo-klasizmden miras aldığı yöntembilimsel bireyseliği terketmesi de söz konusu değildir. Zaten Romer (1986), içsel büyüme modelini bu yöntembilimsel konumun gerektirdiği varsayımlar üzerine inşa etmektedir. Aslında, YBK, isim olarak sadece Romer'in (1986) çalışmasına da atfedilmeyebilir. Örneğin Firth ve Mellor (2000) ayrıca Button (2000), YBK ile Romer'in de çalışmalarının içerisine alınabileceği çok daha geniş bir kuramsal çerçeveye işaret etmektedirler. Hangi sürümü olursun olsun YBK ile yaşanan temel sorun egemen iktisadın yaşamakta olduğu temsil sorunudur. Öyleki, başta Romer olmak üzere pek çok YBK taraftarı ve sempatanının (özellikle Cortright'ın (2001)) çalışmalarından rahatlıkla takibedilebileceği üzere, gerek kurumsal gerekse mekansal kaygılar dolaylı yollardan da olsa YBK'nın çözümlerine ve politika çıkarsamalarına kısmen içerilmiş durumdadır. Ancak bu durum onun yöntembilimsel konumunu tümünden değiştirebilecek nitelikte değildir. Bu nedenle, YBK'da kurumlara ve mekana atfedilen önem ikincildir. Yani bu önem çoğu durumda ya sonradan ortaya çıkmakta ya da dolaylı yollardan kavranabilmektedir.

Nelson (1997) duyarlı (appreciative) kuramsallaştırma ile formel kuramsallaştırma arasındaki ayrıma dikkat çekerken, YBK'nın formelleştirme

çabalarında da yetersiz kaldığını dile getirmektedir. Aynı konuda, gerçekçilik (realisticness) kaygısı ile uysallaştırma (tractbility) kaygısı arasındaki bırakımlı tercihe (trade-off) dikkat çeken Vromen (1995) de, üstü kapalı da olsa, iktisattaki temsil sorununa işaret etmekte ve yöntembilimsel tercihlerden kaynaklı sorunları açığa vurmaktadır. Vromen'in (1995: 210) ifade ettiği gibi tamamen gerçekçi bir model, üzerinde inceleme yapılan süreçleri ve olayları potansiyel olarak etkileyen tüm faktörlerin tanınmasını gerektirecektir. Gerçekçi olma bu bağlamda ele alınacak olursa, hem gerçekçi hem de uysal olan modeller kurmak istememiz durumunda, bir ikilem ile karşı karşıya kalırız; ya gerçekçi ancak uysal olmayan bir model ya da uysal olan ancak gerçekçi olmayan bir model kurabiliriz. Kötümser ileti her ikisini bir araya getirmenin mümkün olamayacağıdır. Diğer bir deyişle yöntembilimsel tercihler zorunludur.

Her ne kadar neo-klasik iktisatla aynı yöntembilimsel konumu paylaşırsa da YBK aslında öngördüğü politika çıkarsamaları bakımından ondan farklılaşmakta, büyümeye ilişkin kötümserliği ters-yüz etmektedir. Bunu sağlayan, bilginin sınırsal verimliliğinin, zamanla azaldığı değil arttığı varsayımdır (Romer, 1986: 1003-4). Yeni büyüme kuramcılarının (Grossman ve Helpman, 1990 ve 1994; Romer, 1986 ve 1990) göre yeniliğin birikimli özelliği, bilginin yayılmasından kaynaklanmaktadır. Diğer bir deyişle YBK kavramsallaştırmasının altında teknolojik ilerlemenin olumlu bir dışsalılık olarak ele alınması yatmaktadır. Bu bağlamda, yeni büyüme kuramcıları için YBK'nın, işaret ettiği iki önemli nokta bulunmaktadır (Romer, 1994; Firth ve Mellor, 2000; Grossman ve Helpman, 1990 ve 1994; Cortright, 2001); tekelci rekabet ve bilginin içsellikliği. Bahsedilen tekelci rekabet gereği, üretim bilgisi özel mülkiyete konu olduğu halde gelişme bilgisi kamu mülkiyetinde bulunmaktadır (Nelson ve Romer, 1996). Kısmi dışlanabilirlik olarak adlandırılan bu durum şuna işaret etmektedir (Weder ve Grubel, 1993: 490); firmalar, bilgi yayılmasını ve buluşların kullanımını tamamen kontrol etmenin imkânsızlığından dolayı, araştırma sektöründe yatırım yapmayı karlı bulmayabilirler. Bu nedenlerden dolayı, teknolojik değişimin dışsal bir unsur olarak görüldüğü ve devlet müdahalesine yer olmayan geleneksel neo-klasik büyüme modelinin tersine, YBK çerçevesinden bakıldığında yeniliğin sürdürülebilmesi için devletin sisteme sürekli müdahalesi gerekebilir (Romer, 1986, 1990 ve 1994; Nelson ve Romer, 1996; Cortright, 2001: 7; Weder ve Grubel, 1993: 489; Shaw, 1992; Grossman ve Heplman, 1994: 36-8; Button, 2000; Firth ve Mellor, 2000).

YBK'nın uluslararası iktisadi ilişkiler ve daha genel hatlarıyla mekansal dinamikler bağlamındaki çıkarsamaları incelendiğinde ise bilginin birikimli özelliğinin, küresel ekonomi bağlamında, insan sermayesi zengin olan kalkınmış ülkeler için yenilikçiliğin üretken döngülerine ve insan sermayesi bakımından fakir olan geri kalmış ülkeler içinse taklitçiliğin kısır döngülerine işaret ettiği görülmektedir. Bilgi serpintilerinin doğdukları mekanda gömülü ve

daha fazla elde edilebilir olmaları nedeniyle gelişmiş ekonomilerdeki sermayenin verimliliği sürekli olarak artmaktadır. Bu durumda, geleneksel neo-klasik kuramın ileri sürdüğünün aksine, Myrdal'ın (1957) 'birikimli nedensellik modeline'² koşut sermaye ve işgücü aynı yönde gelişmiş ülkelere akabilmektedir. Sonuç olarak, gelişmiş ülkeler ile geri kalmış ülkeler arasında mekansal bir iş bölümü ortaya çıkmaktadır. YBK'nın pek çok taraftarı ve sempatzanı (Grossman ve Helpman, 1990 ve 1994; Shaw, 1992) için, üstü kapalı da olsa, bu durum dünya ekonomisinin sürekli olarak büyümesi için gerekli ve uygun bir durumdur. Böyle yapmakla, YBK taraftarları, sadece bir şekilde eşitsiz coğrafi büyümeyi neo-klasik düşünce bağlamında meşrulaştırmış olmakla kalmamakta, aynı zamanda eşitsiz coğrafi büyümenin mevcut örüntüsünü de açıktan açığa desteklemektedirler.

Diğer bir deyişle, Soja'nın (1985: 178) deyimiyle, kapitalist mekansallığın en temel özelliklerinden birisi olan coğrafi ve bölgesel eşitsiz (iktisadi) büyüme, YBK bağlamında bir şekilde meşrulaştırılmaktadır. Neo-Marxist bir çerçeveden bakıldığında, Soja (1985: 175) son 20-30 yıl içerisinde eşitsiz bölgesel büyüme kalıplarında önemli değişiklikler meydana geldiğine ve bu durumun uygun bir şekilde açıklanabilmesi ayrıca temsil edilebilmesi için bir 'bölgesel soru'nun ortaya çıkmakta olduğuna işaret etmektedir. Çünkü değişen dünya gerçekliği, uzun yıllar boyunca kalıplaşan planlama kuram ve siyasetlerini geçersiz hale getirmeye başlamıştır. Bu bağlamda, YBK gibi yeni ortaya çıkan alması bakış açılarının en önemli özelliği bilginin üretilmesi ve yayılması üzerine olan vurgularıdır. Ancak neo-Marxist çerçevede bu konunun neo-klasik çerçevede olduğu gibi ayrıca ve vurgulu bir biçimde ele alındığı pek söylenemez. Bu kapsamda, kayda değer çalışmalardan birisi Jessop'ın (2000) 'Adalet ve Bilgi Temelli Ekonominin Çelişkileri' başlıklı makalesidir. Yöntembilimsel olarak Jessop (2000), bilginin iktisadi kalkınmadaki artmakta olan öneminin, onu artık bir üretim faktörü olarak görmekle açıklanamayacağına işaret etmekte ve bilgi temelli ekonominin yeterince anlaşılabilmesi için bilginin kamu malı olması ile özel mülkiyete konu olması arasındaki çelişkinin mercek altına alınması gerektiğini savunmaktadır. Bilginin artan öneminin sadece rekabetçi üstünlükle değil devletin müdahalelerinin biçimlenmesiyle de doğrudan ilgili olduğunu dile getiren Jessop (2000), bilginin ve iletişim teknolojilerinin 'zaman-mekan mesafelendirmesi' ve 'zaman-mekan sıkışması'nda önemli bir rol oynadığını hatırlatmaktadır.

2. KURUMLARIN TEMEL YAPITAŞI OLARAK ÖRTÜK BİLGİ

Görüldüğü gibi bilgiyi artan getirilerin temel kaynağı olarak gören yeni neo-klasik bakış açısı (YBK), kalıt aldığı yöntembilimsel sınırları zorlamakla birlikte bu konuda fazlaca bir başarı gösterememektedir. Varlıkbilimsel (*ontologically*) olarak, insanı, tek amacı kendi hazlarını tatmin etmek isteyen bir

varlık olarak kabul eden temel neo-klasik anlayış değişmemekte, sosyal ilişkiler ağı içerisinde varlığını sürdürebilecek olan insanın davranışlarını sınırlayan ve aynı zamanda o davranışlarca şekillendirilen kurumlar ve bu kurumların evrimi ihmal edilmektedir. Rakip bakış açılarından birisi olan neo-Marxist çerçevede de kısaca yukarıda değinildiği üzere (teknik) bilginin iktisadi büyümedeki artan önemi, bilginin kamu malı olması ile özel mülkiyete konu olması arasındaki çelişkiye temellendirilmektedir. YBK kapsamında ‘kısmi dışlanabilirlik’ olarak adlandırılan bu durumun, iktisadi kalkınma ile bilgi üretimi arasındaki ilişkiyi anlamamıza pek de özgün katkılar sağladığı söylenemez.³

Bir diğer rakip bakış açısı olan kurumsal ve evrimsel iktisat, bu bağlamda, sadece neo-klasizmin yöntembilimsel konumunun getirdiği bireysellik değil aynı zamanda indirgemeciliğin diğer sürümü olan ortaklaşacılığı (Marxist bakış açısını) da redetmekte, gerçek dünya süreç ve olaylarına daha gerçekçi ve bütüncül bir çerçevede bakmaya çalışmaktadır. Neo-klasik iktisadın tersine, evrimsel ve kurumsal iktisada göre, bireylerin eylem ve tercihleri içinde buldukları toplumsal bütünden bağımsız değildir, bireyler her durumda rasyonel kararlar alan ve karlarını artırmaya çalışan makine benzeri varlıklar olarak algılanmazlar (Hodgson, 1988 ve 1999; Veblen, [1898], 1998; Özveren, 1998). Bireyle toplum, toplumla teknoloji ve teknoloji ile kültür arasında bir birikimli nedensellik (*cumulative causation*) ilişkisi vardır.

Kurumsal ve evrimsel iktisatta bilgi sadece teknolojik gelişmenin bir parçası olarak değil, varlıkbilimsel olarak kurumların temel yapıtaşı olmasıyla da önemlidir. Ancak kurumsalcı ve evrimselci anlayışın bilgiye verdiği önem kendi içerisinde bir farklılaşmayı da beraberinde getirmektedir. Evrimsel ve kurumsal iktisat yekpare bir düşünce okulu olmadığı için kurumlarla bilgi arasındaki ilişkinin kavramsallaştırılmasında bazı farklılıkları kendi içinde barındırmaktadır.⁴ Neo-klasik iktisattan hareketle kurumsalcı çizgiye yaklaşan ve işlem maliyetleri üzerinden kurumları anlamaya ve kavramsallaştırmaya çalışan Coaseci grup ile kurumların varlık nedenini insanın doğrudan varlıkbilimsel algılarına dayandıran Veblenci grup arasında çok temel farklılıklar vardır. Aslında kurumların oluşumunu işlem maliyetlerinin azaltılmasına indirgeyen Coaseci yaklaşımın yöntembilimsel indirgemeciliğin neo-klasist sürümü olan bireysellik ile olan göbek bağı oldukça güçlüdür. İşlem maliyetleri çoğunlukla bilginin bakışsız (*asymmetric*) dağılımından kaynaklı maliyetlerdir. Bu maliyetlerin ilk aşamada en fazla azaltılabildiği birinci kurumsal ortam, aslında Hodgson (1988)’ın ifade ettiği gibi, pazarın kendisidir. Fiyat mekanizmasının oluşması ve bilgilerin ekonomik aktörlere ulaşmasından sorumlu kurumları ile birlikte pazar, gerçekten de, bunların olmadığı ve sadece değişim (*exchange*) üzerinden iktisadi ilişkilerin kurgulandığı ortama kıyasla

işlem maliyetlerinin mümkün olduğunca azaltılabildiği kurumsal bir ortamdır. İşlem maliyetlerinin ikinci aşamada en aza indirilebildiği kurumsal ortam olaraksa karşımıza 1930'larda Coase'nin (1937) öngördüğü gibi şirket yapısı çıkmaktadır.

Kurumların oluşumunu işlem maliyetleri üzerinden açıklayan kurumsalcı yaklaşım ile çekirdek kurumsalcı yaklaşımın ortak paydası kurumların varlık nedenini, en temelde, belirsizliklerin azaltımında görmeleridir. Bu iki yaklaşımın farklılaştıkları temel nokta, ilkinin belirsizliği veri eksikliği gibi durağan bir süreç olarak görmesi, ikincisinin ise belirsizliği daha dinamik bir süreç olarak algılamasıdır. Dinamik olan belirsizliğin temel iki kaynağının olduğu söylenebilir: Bunlardan birincisi insan beyninin getirdiği sınırlamalardan kaynaklıdır. Aslında, çoğu durumda, insan neo-klasik iktisadın öngördüğü gibi veri yetersizliği ile değil veri bombardımanı ile karşı karşıyadır ve ihtiyatlı düşünme eylemi için yeterli miktarda zamanı yoktur (ya da bilinçli olarak birey düşünsel sınırlarını fazla zorlamadan karar almaktadır). Diğer bir deyişle ekonomik aktörler, çoğu durumda, egemen iktisadın beklediği ölçüde rasyonel davranabilme durumunda ve isteğinde değillerdir. İkincisi ilkiyle bağlantılı olmakla birlikte insan davranışlarının tahmin edilemezliğinden kaynaklanmaktadır. Her halikarda bu dinamik belirsizliklerin azaltımı diğer ekonomik aktörlerin davranışlarını tahmin edebilmemizi olanaklı kılan toplumsal rutinler aracılığıyla olmaktadır. Bu toplumsal rutinlerin ise üç temel bileşenden oluştuğu söylenebilir. Bunlardan birincisi güven, ikincisi onu perçinleyen örtük bilgi devinimi, üçüncüsü ise kurumların yaşam döngüsünü belirleyen güç (power) ilişkileridir.⁵

Toplumsal rutinler insan davranışlarını sınırlamakla birlikte onların geleceğe yönelik karar almalarını da kolaylaştırmaktadırlar. Buna ilaveten bu rutinler, bireylerin zorlamalarıyla (güç ilişkileriyle) zamanla evrilerek, yeniden üretilmekte, bu bağlamda, insan davranışlarını şekillendirdikleri ölçüde onlar tarafından şekillendirilmektedir. Kurumsal ve evrimsel iktisadın getirdiği bu kavramsallaştırma (Hodgson, 1996 ve 1999; Nelson, 1998; North, 1992), iktisadi büyümeyi algılayışımızda daha gerçekçi ve güçlü bir çözümsel araç sunmaktadır: yol bağımlılık (*path-dependency*). Yol bağımlılık kavramı, tarihsel olarak, başlangıç koşullarının daha sonraki dönemlerdeki belirleyiciliğini dile getirmektedir. Pek çok yerel iktisadi düşünce okulunun ürettiği çalışmalar da bu kavram aracılığıyla kurumsal ve evrimsel bakış açısı altında toplanabilmektedir. Latin Amerikan Bağımlılık Okulundan (Dependency School), Fransız Düzenleme Okuluna (Regulation School) kadar pek çok yerel iktisadi düşünce okulu açıklamalarında doğrudan ya da dolaylı olarak yol bağımlılık kavramından hareket etmektedirler.

Yol bağımlı olan sadece bilgi üretiminin teknik boyutu değil, aynı zamanda sosyal boyutu da. Yıllarca evrimsel ve kurumsal iktisadın esin kaynağı olmuş iki önemli isim, Veblen ve Schumpeter, bu iki boyut arasındaki gerilime işaret ederek, birikimli nedenselliğin önemini açığa vurmuşlardır. Teknolojik ilerlemenin yol bağımlı oluşu tarihsel olarak rahatlıkla çözümlenebilmektedir. Örneğin, geçen yüzyılın başlangıcında arabanın ortaya çıktığı ilk dönemde üç alması bulunmaktaydı (Hodgson, 1999: 206); elektrikle, benzinle ve buhar gücüyle çalışan araba. Ancak bunlardan birisi diğerlerinden sıyrılıp daha fazla kabul görünce diğer ikisi önemlerini yitirdiler. Bu ilk bakışta olumsuz bir gelişme olarak algılansa da aslında durum biraz daha farklıdır. Çünkü girilen teknolojik yolda benzinle çalışan araba teknolojisi günümüzdeki düzeyine ulaşmış, herkesçe takdir edilen bir mükemmeliyet kazanmıştır. Bu bakımdan, yol bağımlı olan teknolojik gelişme iktisadi sistemin dönüşümünde oldukça önemli bir faktördür. Bununla birlikte, aslında teknolojinin kendisi, toplumun sosyal, siyasal ve iktisadi hususlarını barındıran kültürel sistemin bir ürünüdür ve bu kültürel sistem teknolojinin kendisinden daha az yol bağımlı değildir. Teknoloji ile toplumsal-kültürel sistem arasındaki birikimli nedensellik ilişkisi pek çok kuramsal çerçevenin ana konusunu oluşturmaktadır.

Uzun dalgalar (*long-wave*) kuramından, ürün hayat döngüleri (*product life-cycle*) ve ürün kar döngülerine (*product profit-cycle*) kadar pek çok döngüsel kuram aslında yol bağımlılık kavramına dayanmaktadır. Gerçekten de teknolojiye (bilgi üretimine) dayalı gelişmeyi açıklayan en temel kuramlardan birisi ve belki de ilki uzun dalgalar kuramıdır. Kapitalist gelişme sürecinin uzunluğu 45 ila 60 yıl arası değişen uzun dalgalardan ibaret olduğunu öne süren bu kuramda, yeniliği gerçekleştiren girişimci teknolojik gelişmede en önemli rolü oynayan aktördür. İlk formülasyonu Kondratieff (1935: 105) tarafından yapılan bu kuramsal çerçeve daha sonra Schumpeter (1939: 169-74) tarafından geliştirilmiş ve bu uzun dalgaların içerisinde daha kısa iki farklı dalganın yer alabileceği gösterilmiştir. Schumpeter'den esinlenerek ortaya konulan ürün hayat döngüleri ve ürün kar döngüleri kuramları uzun dalgalar kuramının geniş bakış açısına küçük pencereler açarak tek bir ürünün ya da sektörün gelişimini değişik aşamalardan oluşan döngüler biçiminde yorumlamaya çalışmıştır (Thompson, 1989; Sternberg, 1996).

Açıklamalarını sermaye birikim süreçleri ve iktisadi buhranlar üzerine temellendiren neo-Marxist yazarlar da döngüsel kuramlara oldukça büyük bir önem atfetmektedirler (Mandel, 1983). Ancak, her ne kadar, temel yenilikleri (innovations) buhran süreçlerinden çıkmada önemli görseller de neo-Marxistler için teknolojik ilerlemenin kendisinden çok kapitalist üretim biçiminin diğer temel özellikleriyle ilişkili olarak uzun erimdeki ortalama karlılık oranındaki değişim dünya ekonomisindeki dalgalanmanın asıl nedenidir. Bu bağlamda, teknolojik döngülere ilişkin olarak, Marxist bakış açısı asıl vurgusunu, bireysel

girişimcilerden ve yeni teknolojilerden çok sermaye birikim süreçlerindeki dalgalanmalara dayandırmaktadır. Diğer yandan, Evrimsel ve Kurumsal İktisatçıların, teknoloji döngülerine, ‘yol bağımlılık’ çerçevesinde çok daha büyük önem vermekte oldukları görülmektedir. ‘Yol bağımlılık’ üzerinde yoğunlaşan evrimsel ve kurumsal iktisadın en önemli çıkarsamalarından birisi, mevcut kurum ve teknolojilerin olabileceklerin en iyisinin olmadığını açığa vurulması, bununla birlikte yol bağımlılığın getirdiği uzmanlaşmanın ve sivrilmenin daha önceden tahmin edilemeyecek yeni kapılar açmasıdır (Nelson, 1998; North, 1992; Hodgson, 1999).

Gerçekten de toplumsal kurumlar, ortaya çıktıkları dönemde hakim olan sosyal, kültürel ve teknolojik özelliklerin izlerini taşıma eğilimindedirler. Öyle ki sanayileşen ilk ülkelerin, bunu çok daha az etkin kurumlarla gerçekleştirdikleri göz önünde bulundurulursa, sonradan sanayileşen ülkelerin daha hızlı büyümeleri şaşılacak bir durum olmaktan çıkmaktadır (Hodgson, 1996). Ancak örtük bilginin mekansallığı göz önünde bulundurulursa, sosyo-mekansal tartışmalarda tekrar değineceği üzere, bu durum bazı sorunları da beraberinde getirmektedir. Bilginin doğduğu mekanda gömülü hale gelmesi nedeniyle, iktisadi kalkınma sürecine sonradan giren ülkeler, sanılanın aksine, çoğu zaman hızlı bir kalkınma süreci tecrübe edememektedirler. Keza, bu hususta, kurumlara ve kurumların evrimine yönelik ilgi özellikle teknolojik ilerleme açısından Ulusal ve Bölgesel Yenilik Sistemleri gibi yeni kuramsal çerçevelerin ortaya çıkmasına vesile olmuştur. Hatta daha önce değinildiği üzere YBK taraftarları da değişik çalışmalarında dolaylı da olsa bu hususlar üzerine eğilmektedirler. Ancak çoğu zaman modelleme çabaları baskın gelmekte, iktisadi yaşam süreçlerine ilişkin bütüncül bir bakış yakalanamamaktadır. Bununla birlikte farklı yöntembilimsel konumlarda bulunan kuramların artan oranda aynı çözümsel ve kavramsal araçlardan bahsetmeye başlamış olması, kuramsal yakınsamanın izlerini göstermekte ve daha bütüncül bir yaklaşımın nasıl olabileceğini sorgulamaktadır.

3. BİLGİNİN İKTİSADİ KALKINMADAKİ ROLÜNE İLİŞKİN SOSYO-MEKANSAL YAKLAŞIMLAR

İktisatta son yıllarda hakim olmaya başlayan gerçek dünya olay ve süreçlerine daha bütüncül bir çerçeveden bakma eğilimi, sosyoloji ve ekonomiyi artan oranda birbirine yakınlaştırırken, coğrafya da kaçınılmaz bir şekilde bu sürece dahil edilmektedir. Coğrafyanın ya da daha doğrusu mekanın sürece katılması, özellikle bölgesel kalkınma ve planlama yazınında kendini göstermektedir. Bölgesel kalkınma çalışmaları, genel hatlarıyla iktisattaki yöntembilimsel farklılıkların izlerini taşımakta, ancak bunun ötesinde onun zenginleşmesini de sağlamaktadır. Örneğin neo-klasik iktisatla daha iç içe giden

mekansal iktisadın günümüzdeki öncülerinden olan Krugman (1998), YBK'nı, kendisinin başını çektiği Yeni İktisadi Coğrafya (YİC) akımının kardeşi olarak görmektedir. Gerçekten de YİC, YBK'nın temel savlarını aynen yersel belirleyiciler (*locational determinants*) kuramına uygulamaktadır. Teknolojik ilerlemeyi neo-klasik bakış açısına artan getiriler varsayımı aracılığıyla katmaya çalışan Romer'e (1986) koşut Krugman (1998) benzer bir çabayı mekansal iktisatta tekrarlamaya çalışmaktadır. Romer ve Krugman arasındaki en temel fark, Romer'in artan getirilerin kaynağı olarak bilgiyi, Krugman'ın ise, biraz gönülsüzce de olsa, piyasa-hacmini esas almasıdır.

Diğer yandan bölgesel çalışmalarda asıl vurgu, kurumsal ve evrimsel iktisatçılar ve onların katkıları üzerinde konumlandırılmaktadır. En tipik örneklerden birisi Cooke ve diğ.'in (1997 ve 1998) çalışmalarıdır. Bölgesel çalışmaları kurumsal ve evrimsel iktisat bağlamında sentezlemeye çalışan Cooke ve diğ. (1997 ve 1998), YBK'nın dengeyi değilde değişimi esas almadığı sürece geleneksel neo-klasik büyüme kuramının müzdarip olduğu sıkıntılardan sıyrılmayacağını dile getirmektedirler. Kurumsal yapıların YBK'ca hesaba katılmadığını da vurgulayan Cooke ve diğ. (1998) yöntembilimsel tercihlerini evrimsel ve kurumsal iktisattan yana yapmaktadırlar. Oldukça ilginçtir, birbirine zıt tavırlar takınan bu iki farklı *sosyo-mekansal* yaklaşımın barındırdığı çalışmalara değişik yazarlarca aynı isim verilmektedir. Bir yanda Scott (2000) Krugman'ın öncülük ettiği YİC akımını Isard⁶ geleneğinin devamı gibi görmek ve onu haklı olarak 'Yeni Bölge Bilimi' olarak adlandırmakta, diğer yanda Cooke ve diğ. (1997 ve 1998) bölge üzerine son 20 yılda geliştirilen sanayi bölgelikleri, öğrenen bölge ve buluşçu ortam gibi yaklaşımları yeni bölgesel çalışmalar olarak 'Yeni Bölge Bilimi' olarak adlandırmaktadırlar. Yeni Bölge Bilimi olarak adlandırılan çalışmaların sergilediği ihtilaf gerçekten de kayda değerdir. Bu ihtilaf mekansal iktisat ile bölgesel çalışmaları yöntembilimsel olarak birbirinden farklılaştırmamızı sağlarken, bütüncül olma kaygısının mekansal olanı da içine alma gayretinde olduğunu göstermektedir.

Her ne kadar, mekansal iktisat, YBK ve YİC'nın birleştirilmesi süretiyle, bilgiye ilişkin bir mekansallığın egemen iktisat çerçevesinde nasıl kurgulanabileceğinin izlerini göstermekte ise de ne örtük bilgi ne de kurumların evrimi mekansal iktisatta güçlü bir şekilde irdelenmemektedir. Bu hususların aydınlatılması ancak bölgesel çalışmalar aracılığıyla mümkün olabilmiştir. Bölgesel çalışmalara ilişkin yazın bu hususların netleştirilmesi kaygısı taşıyan pek çok tanımlama içermektedir. Ancak çoğu zaman (örtük) bilgi ve (yerel ve bölgesel) iktisadi kalkınma arasındaki mekansal-kurumsal ilişkileri açıklamak için kullanılan terimler çok net değildir. İşte bu nedenledir ki bu ilişkileri açıklamada kullanılan kuramların yöntembilimsel hususları üzerinde incelikli bir şekilde durmak gerekmektedir. Genellikle YİC'de hakim olduğu gibi salt iktisadi açıklamalardan daha çok sosyo-kültürel ve sosyo-politik açıklamalara

geçiş gösteren bir eğilim bulunmaktadır. Sosyo-mekansal bakış açısı içerisinde, bu eğilim, işlem maliyetlerinin azaltılması ve dışsallıkların sömürülmesine dayanan sanayi bölgeliklerinden (Scott ve Stoper, 1987), temelde belirsizliklerin azaltımı ve olumsuzlukların yaratılmasına dayanan yenilikçi ortam (Camagni, 1991; Camagni ve Capello, 1998; Capello, 1999) öğrenen bölge (Hassink, 1997; Florida, 1995; Asheim, 1996 ve 1997; Morgan, 1997; Keeble ve diğ., 1999) ve bölgesel yenilik sistemlerine (Cooke ve diğ., 1998; Tödling ve Kaufmann, 1999; Tödling, 1999; Asheim ve Isaksen, 1997) geçişle karakterize edilmektedir.

İşlem maliyetleri üzerinden yürütülen tartışmalar sadece iktisatta değil mekansal çalışmalarda da sıkça gündeme gelmektedir. İtalya'daki başarılı sanayi bölgelikleri üzerine yapılan çalışmalarda bu tartışmanın izleri rahatlıkla gözlenebilir. Kaliforniya Dışsal Ekonomiler Okulu (Californian School of External Economies) bu tartışmayı yüksek teknoloji bölgelikleri bağlamında Amerika örneğine taşımaktadır (Scott ve Stoper, 1987). Son yıllarda yürütülen sosyo-mekansal çalışmalar işlem maliyetleri –dışsallıklar ve belirsizlik azaltımı –olumsallık kavramlarına temel bir açıklayıcı ve şekillendirici güç yüklemektedir. Bu kavramların varlıkbilimsel olarak farklı çözümsel çerçevelere ait oldukları görülmektedir. Bir yanda kurumların oluşumunu ve mekansallığın sürece katılmasını, işlem maliyetlerinin azaltılması ve dışsallıkların sömürülmesi üzerinden açıklamaya çalışan girişimler, insanı, varlıkbilimsel olarak hazcı ve çıkarıcı aynı zamanda sınırlandırılmamış bir muhakeme yeteneğine sahip bir varlık olarak tanımak eğiliminde iken, diğer yanda kurumların oluşumunu belirsizliklerin azaltılması ve mekansallığı ise olumsuzluk üzerinden açıklamaya çalışan girişimler, insanı, ancak sosyal ilişkiler içerisinde var olabilen ve davranışları belirli toplumsal rutinlere bağlı olan bir varlık olarak görme eğilimindedir. Bu toplumsal rutinler ise örtük bilgi devinimi aracılığıyla oluşan karşılıklı güven ilişkilerini gerektirmektedir. Buradaki temel düşünce, dinamik belirsizlikle karşı karşıya kalan insanın, kendisinin başkalarına güven duymasını gerektiren toplumsal rutinleri kullanmaktan başka bir çaresinin olmadığıdır.

SONUÇ

Yukarıda yapılan çözümlenelerde, birbiriyle örtüşen ve artan oranda iç içe geçen iki farklı grup yöntembilimsel konum belirginleşmektedir: sosyo-iktisadi ve sosyo-mekansal. İlk grup yöntembilimsel konum, yöntembilimsel bireysellik (egemen iktisattaki hakim yöntem) ile yöntembilimsel ortaklaşacılıkla (egemen sosyolojideki hakim yöntem) arasındaki ayrımla tanınmaktadır. İkinci grup yöntembilimsel konum, toplumsal ve mekansal temsillerin saf formları arasındaki gerilim ile tanınmaktadır. Bu her bir grup

yöntembilimsel konum gerçekçi eleştiriler karşısında o kadar kırılgandır ki ortaya çıkan yöntembilimsel çatışmalardan iki bütüncül yöntembilimsel mücadele filizlenmiştir. Bunlardan ilki, gerek toplumsal ve kültürel etkenlerin iktisadi anlayışa dahil edilmesinin, gerekse toplumsal değişimin aktörleri olarak bireylere şekillendirici bir güç verilmesinin, gerçek dünya sosyal ve iktisadi yaşam süreçlerinin kavranabilmesi için kaçınılmaz ve gerekli olduğunu açığa vurmaktadır. İkincisi ise toplum ile mekan arasındaki birikimli nedensellik ilişkisini vurgulamaktadır. Bu yöntembilimsel mücadele, gerçek dünya olay ve süreçlerine ilişkin her hangi bir açıklama ya da müdahalede, mekana ve zamana eşit çözümsel öncelik verilmesi gerektiğini açığa vurmakta ve sosyo-mekansal temsil arayışı olarak bilinmektedir.

Bu çalışmadan ortaya çıkan en önemli sonuç farklı yöntembilimsel konumlar arasında bir örtüşmenin olduğu, hatta, ortaya çıkan yöntembilimsel mücadelelerin iç içe geçme eğiliminde olduğudur. İyice belirginleşmekte olan bu bütüncül bir bakış açısı yakalama çabası, bu eğilime direnen tartışma konularından hareketle ele alındığında, kuramlar arasındaki ayırım tekrar anlamlı bir şekilde çizilebilmektedir. Bu bağlamda, bilginin iktisadi kalkınmaya ilişkin kuramlara dahil edilmesi üç küme kavram aracılığıyla yapılmaktadır. Kuramcılarının ve sempatizanlarının yöntembilimsel konumlarını da açığa vuran bu kavramlar aynı zamanda birbirinden farklılaşan tartışma alanları yaratmaktadır. Makalede bu kavramlar ve tartışma alanları üç başlık altında toplanmaya çalışılmıştır: (1) artan getiriler – dışsallıklar, (2) işlem maliyetleri – dışsallıklar ve (3) belirsizlik azaltımı – olumsuzluklar. Döngüsellikler – çelişkiler üzerinden giden bir diğer tartışma alanından da bahsedilebilir. Daha çok neo-Marxist yazarların konumlandırılabilceği bu tartışma alanına hem neo-klasik iktisat (ve ona koşut mekansal iktisat) hem de evrimsel ve kurumsal iktisat (ve onlara koşut bölgesel çalışmalar) çerçevesinden de katkılar bulunmaktadır.

Artan getiriler – dışsallıklara ilişkin tartışmalar, bilgi ile iktisadi kalkınma arasındaki ilişkinin sosyo-mekansallığının kavranmasına dair neoklasist-neopozitivist bir yaklaşımın ezici izlerini taşımaktadır. Bu kavramlar etrafında yoğunlaşan tartışmaların modelleme kaygısını ön plana çıkarması, yalnızca onların bütüncül olma isteklerine gem vurmamakta, aynı zamanda bilginin sosyal belirlenirliğini gözardı etmektedir. Sosyo-mekansal kavrayışın bu neoklasist-neopozitivist sürümünden kurumsalçı-evrimselci sürümüne kapı aralayan tartışmalar işlem maliyetleri–dışsallıklar kavramları üzerinden başlamaktadır. Aslında işlem maliyetleri–dışsallıklar üzerinden yapılan tartışmalar, artan getiriler–dışsallıklar ve belirsizlik azaltımı–olumsallıklar üzerinden yürütülen tartışmalar arasında bir geçiş zemini sağlamaktadır. İşlem maliyetlerinin azaltılmasına yönelik insan davranışları, durağan bir belirsizliği konu edinmekte ve bu belirsizliklerin ihtimallikler üzerinden de olsa çözümlenebileceğini öngörmektedir. Bunun tersine dinamik belirsizliklerin

azaltımı çoğu zaman belli rutinlere bağlı davranışları ve bu bağlamda sınırlandırılmış bir rasyoneleiteyi öngörmektedir. Bilgi ile iktisadi kalkınma arasındaki ilişkinin sosyo-mekansal olarak kurgulanması hem durağan hem de dinamik belirsizlik üzerinden olabilmektedir. Bunlardan ilkinde (mekansal iktisatta) işlem maliyetlerinde olduğu gibi üstü kapalı da olsa yöntembilimsel bireyselcilik ön plana çıkarken, ikincisinde (bölgesel çalışmalarda) ise toplumsal rutinlerin önemi kabul edilerek, saf maliyet mantığından daha kurumsalcı ve evrimselci bir sosyo-mekansal çizgiye varılmaktadır. Döngüsellikler-çelişkiler üzerine temellendirilen çalışmalarda ise temel vurgu iktisadi buhran süreçleri ve buna koşut olarak bilginin kamu malı olması ve özel mülkiyete konu olması arasındaki gerilime dayandırılmaktadır.

Yöntembilimsel düzlemdeki örtüşme ve iç içe geçme eğiliminin, varlıkbilimsel (*ontological*) ve bilgibilimsel (*epistemological*) düzlemde pek geçerli olmadığı ve aslında bu çalışmada belirginleştirilen kavram alanlarının esasında bu düzlemden hareketle tanımlanabildiğine dikkat çekmekte fayda vardır. Çok geniş bir çerçevede tanımlandığında varlıkbilimsel ve bilgibilimsel varsayımlar da rahatlıkla yöntembilimsel çerçevenin içerisine dahil edilebilir, ancak bu çalışmada üstü kapalı da olsa varlıkbilimsel ve bilgibilimsel düzlem en üst düzlem olarak kabul edilmiş, bir kuramsal çerçevenin diğer temel niteliklerini tanımlamamızı ve başka kuramlar ile mukayese etmemizi olanaklı kılan, temel nedenleme mekanizması (bireyselcilik, ortaklaşacılık, etkileşimcilik (interactionism), gerçekçilik ve bütüncülük) ve gerçeklerle ilişki kurma biçimi (araşsalılık, mikro kuram, makro kuram, mezo kuram) gibi alt yöntembilimsel konular, yakınsama eğiliminin tespit edilmesinde daha ön planda tutulmuştur. Gelecekteki çalışmalar özellikle alt düzey yöntembilimsel konularda meydana gelmekte olan farklı kuramlar arasındaki yakınsama eğiliminin varlıkbilimsel ve bilgibilimsel düzlemde ne derece gerçekleşme olduğunu aydınlatılabilir.

NOTLAR

¹ Örtük bilgi kolaylıkla harflere ve kelimelere dökülemeyen ya da dökülse bile kolaylıkla anlaşılamayan bilgi demektir. Diğer bir ifadeyle, örtük bilgi ile kastedilen bilgi türü, söyleyebileceğimizden ya da yazıp anlatabileceğimizden daha fazlasını bilme durumudur. Çoğu zaman örtük bilgi bir işte uzmanlaşmış birisinin sahip olduğu beceri ya da hünere karşılık gelir. Bu bağlamda, örtük bilginin öğrenilmesi ya da bir kişiden başka birine aktarılması ancak onun doğduğu ya da icra edildiği mekanda bulunmakla mümkün olabilir. Gerçekten de işinde çok mahir bir ustanın sahip olduğu hüner ve beceriyi öğrenmek, bir kalfa ve çırak için ancak bıkıp usanmaksızın onu işi üzerindeyken izlemekle ve taklit etmekle mümkün olabilir.

² Birikimli nedensellik (cumulative causation) hipotezinde, Myrdal (1957), gelişmekte olan ulusların geri kalmışlıklarını açıklamaya çalışır ve iktisadi güçlerin mekansal

farklılıkların azalmasına neden olacağını ileri süren durağan denge kuramına karşı çıkar. Birikimli nedensellik kavramı aslında bilimsel yazında ilk defa Myrdal'ın çalışmalarının da rahatlıkla içerisinde konumlandırılabiliceği kurumsal ve evrimsel iktisadın kurucularından birisi olan Veblen ([1898], 1998) tarafından kullanılmıştır.

³ Kısmi dışlanabilirlikle kastedilen, üretim bilgisinin (know-how) özel mülkiyete konu ve sahiplenilebilir nitelikte olduğu halde gelişme bilgisinin kamu alanında ve mülkiyetinde bulunmasıdır (Grossman ve Helpman, 1990; Cortright, 2001; Weder ve Grubel, 1993: 490, Firth ve Mellor, 2000: 1161).

⁴ Evrimsel ve kurumsal iktisat şemsiyesi altında toplanabilecek alt düşünce okulları ve bunların niteliksel bir tasnifi için Hodgson (1997), Samuels (1995) ve Özveren'in (1998) çalışmalarına bakılabilir.

⁵ Güç ilişkileri kurumsal iktisat bağlamında özellikle evrimsel benzetim yardımıyla kavranabilmektedir (evrimsel benzetimin iktisattaki önemi için Beyhan'a (yayınlanmak üzere) bakılabilir).

⁶ Walter Isard bölge biliminin (regional science) kurucusu olarak bilinmektedir.

KAYNAKÇA

- Abramovitz, M. (1952) "Economics of Growth", in Haley, B.F. and Richard D. (eds.) **A Survey of Contemporary Economics - Volume II**, Homewood-Illinois: Irwin Inc.
- Asheim, B.T. (1996) "Industrial Districts as 'learning regions': A condition for prosperity", **European Planning Studies**, 4(4), 79-101.
- Asheim, B.T. (1997) "Towards a learning based strategy for regional development: structural limits or new possibilities?", **Regional Studies Association 'Regional Frontiers' EURRN European Conference**, Frankfurt, Germany.
- Asheim, B.T. and Isaksen, A. (1997) "Location, agglomeration and innovation: Towards regional innovation systems in Norway?", **European Planning Studies**, 5(3), 99-131.
- Beyhan, B. (2007) "Evrimsel Metaforu, Kurumsal İktisat ve Çağdaş Bölge-Mekan Bilimi", Özveren, E. (der.) **Kurumsal İktisat** içinde, Ankara: İmge, 401-440.
- Boyer, R. (1996) "The Convergency Hypothesis Revisited: Globalization but Still the Century of Nation?", in Berger, S. and Dore, R. (eds.) **National Diversity and Global Capitalism**, London: Cornell University Press, 29-59.
- Button, K. (2000) "New Approaches to Spatial Economics", **Growth and Change**, 31(4), 480-501.

- Camagni, R. (1991) "Local Milieu, Uncertainty and Innovation Networks: Towards a New Dynamic Theory of Economic Space", in Camagni, R. (ed.) **Innovation Networks: Spatial Perspectives**, New York: Belhaven Press, 121-144.
- Camagni, R. and R. Capello (1998) "Innovation and Performance of SMEs in Italy: The Relevance of Spatial Aspects", **Competition and Change**, 3(1/2), 69-107.
- Capello, R. (1999) "Spatial Transfer of Knowledge in High Technology Milieux: Learning Versus Collective Learning Processes", **Regional Studies**, 33(4), 353-366.
- Coase, R.H. (1937) "The Nature of the Firm", **Economica**, 4, 386-405.
- Cooke, P., M.G. Uranga, and G. Etxebarria (1997), "Regional Innovation Systems – Institutional and Organisational Dimensions", **Research Policy**, 26, 475-491.
- Cooke, P., M.G. Uranga and G. Etxebarria (1998) "Regional Systems of Innovation - An Evolutionary Perspective", **Environment and Planning A**, 30(9), 1563-1584.
- Cortright, J. (2001) **New Growth Theory, Technology and Learning: A Practitioner's Guide**, http://www.impresaconsulting.com/cortright_ngt.pdf, en son 28 Nisan 2002'de ziyaret edilmiştir.
- Dymski, G. (1996) "On Krugman's Model of Economic Geography", **Geoforum**, 27, 439-452.
- Firth, L. and Mellor, D. (2000) "Learning and the New Growth Theories: Policy Dilemma", **Research Policy**, 29, 1157-1163.
- Florida, R.L. (1995) "Toward the Learning Region", **Futures**, 27(5), 527-536.
- Grossman, G.M. and E. Helpman (1990) "Trade, Innovation and Growth", **American Economic Review**, 80(2), 86-92.
- Grossman, G.M. and E. Helpman (1994) "Endogenous Innovation in the Theory of Growth", **Journal of Economic Perspectives**, 8(1), 23-44.
- Hassink, R. (1997) "What Does the Learning Region Mean for Economic Geography?", **Regional Studies Association 'Regional Frontiers' EURRN European Conference**, Frankfurt, Germany.
- Hodgson, G.M. (1988) **Economics and Institutions: A Manifesto for a Modern Institutional Economics**, Cambridge: Polity Press.

- Hodgson, G.M. (1996) “An Evolutionary Theory of Long-Term Economic Growth”, **International Studies Quarterly**, 40, 391-410.
- Hodgson, G.M. (1997) “Economics and Evolution and the Evolution of Economics”, in Reijnders, J. (ed.) **Economics and Evolution**, Cheltenham and Lyme: Edward Elgar Pub. Ltd., 9-40.
- Hodgson, G.M. (1999) **Economics and Evolution: Bringing Life Back into Economics**, The University of Michigan Press.
- Jessop, B. (2000) “The State and the Contradictions of the Knowledge-Driven Economy”, in J. Bryson vd. (eds.), **Knowledge, Space, Economy**, London: Routledge, 63-78.
- Keeble, D., C. Lawson, B. Moore and F. Wilkinson (1999) “Collective Learning Processes, Networking and ‘Institutional Thickness’ in the Cambridge Region”, **Regional Studies**, 33(4), 305-317.
- Kondratieff, N.D. (1935) “The Long Waves in Economic Life”, **The Review of Economic Statistics**, 17(6), 105-115.
- Krugman, P.R. (1998) “Space: The Final Frontier”, **Journal of Economic Perspectives**, 12(2), 161-175.
- Mandel, E. (1983) “Explaining Long Waves of Capitalist Development”, in Freeman, C. (ed.) **Long Waves in the World Economy**, London: Butterworths, 195-201.
- Mankiw, N.G. (1995) “The Growth of Nations”, **Brookings Papers on Economic Activity**, 1, 275-327.
- Mankiw, N.G., D. Romer, and D.N. Weil (1992) “A Contribution to the Empirics of Economic Growth”, **Quarterly Journal of Economics**, 107(2), 407-438.
- Morgan, K. (1997) “The Learning Region: Institutions, Innovation and Regional Renewal”, **Regional Studies**, 31(5), 491-503.
- Myrdal, G. (1957) “Economic Theory and Under-Developed Regions”, London: Gerald Duckworth & Co. Ltd.
- Nelson, R.R. (1997) “How New is New Growth Theory”, **Challenge**, 40(5), 29-59.
- Nelson, R.R. (1998) “The Agenda for Growth Theory – A Different Point of View”, **Cambridge Journal of Economics**, 22(4), 497-520.

- Nelson, R.R. and P.M. Romer (1996) "Science, Economic Growth, and Public Policy", **Challenge**, 39(2), 9-22.
- North, D.C. (1992) **Institutions, Institutional Change and Economic Performance**, New York: Cambridge University Press.
- Özveren, Y.E. (1998) "An Institutional Alternative to Neoclassical Economics?", **Review**, XXI, 469-530.
- Özveren, Y.E. (2007) **Kurumsal İktisat**, Ankara: İmge.
- Romer, P.M. (1986) "Increasing Returns and Long-Run Growth", **Journal of Political Economy**, 94(5), 1001-1037.
- Romer, P.M. (1990) "Endogenous Technological Change", **Journal of Political Economy**, 98(5), 71-102.
- Romer, P.M. (1994) "The Origins of Endogenous Growth", **Journal of Economic Perspectives**, 8(1), 3-23.
- Samuels, W.J. (1995) "The Present State of Institutional Economics", **Cambridge Journal of Economics**, 22, 569-590.
- Schumpeter, J.A. (1939) **Business Cycles: A Theoretical, Historical and Statistical Analysis of the Capitalist Process**, London: McGraw-Hill Book Company.
- Scott, A.J. (2000) "Economic Geography: the Great Half-Century", **Cambridge Journal of Economics**, 24, 483-504.
- Scott, A.J. and M. Storper (1987) "High Technology Industry and Regional Development: a Theoretical Critique and Reconstruction", **International Social Science Journal**, 34, 215-232.
- Shaw, G.K. (1992) "Policy Implications of Endogenous Growth Theory Growth", **The Economic Journal**, 102, 611-621.
- Solow, R.M. (1957) "Technical Change and the Aggregate Production Function", **Review of Economics and Statistics**, 39, 312-320.
- Sternberg, R. (1996) "Regional Growth Theories and High-Tech Regions", **International Journal of Urban and Regional Research**, 20(3), 518-538.
- Sternberg, R. (2000) "Innovation Networks and Regional Development – Evidence from the European Regional Innovation Survey (ERIS)", **European Planning Studies**, 8, 389-407.

- Thompson, C. (1989) "High-technology Theories and Public Policy", **Environment and Planning C – Government & Policy**, 7, 121-152.
- Tödting, F. (1999) "Innovation Networks, Collective Learning, and Industrial Policy in Regions of Europe", **European Planning Studies**, 7(6), 693-698.
- Tödting, F. and Kaufmann, A. (1999) "Innovation Systems in Regions of Europe – A Comparative Perspective", **European Planning Studies**, 7(6), 699-718.
- Veblen, T. (1998) "Why is Economics not an Evolutionary Science?", **Cambridge Journal of Economics**, 22, 403-414.
- Vromen, J.J. (1995) **Economic Evolution: An Enquiry into the Foundations of New Institutional Economics**, London and New York: Routledge.
- Weder, R. and H.G. Grubel (1993) "The New Growth Theory and Coasen Economics - Institutions to Capture Externalities", **Weltwirtschaftliches Archiv**, 129(3), 488-513.
- Wiig, H. and M. Wood (1995) "What Comprises a Regional Innovation System? An Empirical Study", **Regional Association Conference: 'Regional Futures: Past and Present, East and West'**, Gothenburg, Sweden.